

The importance of "factory-workshops" in the activities of individual representatives of Lviv architects and sculptors milieu in the 1730s and 1760s.

Orest M. Lylio

Lviv Polytechnic National University
PhD in History, Associate Professor (Ukraine)
e-mail: orest.m.lylo@lpnu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4354-1294>

Abstract.

The purpose of the article is to study the organization and activities of professional associations of Lviv architects and sculptors, known in the sources as "factory(fabryky)-workshops", during the construction and sculptural decoration of sacred and secular buildings in Lviv and outside its borders in the 1730-s – 1760-s. **The methodology of the research** is based on the principle of objectivity and historicism, a systematic approach to the study of historical-artistic and socio-economic phenomena in their development and interrelationships. The use of methods of analysis and synthesis, problem-thematic, descriptive and historical-chronological approach made it possible to optimally solve the research task. **The scientific novelty** of the research involves the description of the activity and internal organization of the factory-workshops of Lviv architects and sculptors during the construction and sculptural decoration of objects of a secular and sacred nature, the importance of the factory-workshops of Lviv artists in obtaining profitable orders, as well as in confrontation with the city corporation. **Conclusions.** In the professional activity of Lviv architects and sculptors, a significant role was played by the process of organizing the most qualified workers around them into professional associations, which are known in the sources as "factory-workshops". Thanks to them, artists got the opportunity to control most of the orders when creating objects of a secular and sacred nature in the city and beyond. This, in turn, caused a confrontation with the city corporation. Free craftsmen managed to win a number of victories over the corporation on a legal basis thanks to the support of influential patrons, magnate families, representatives of the higher clergy, as well as royal privileges that exempted artists from the claims of the corporation and city authorities.

Keywords: architects, sculptors, factory-workshops, patrons, corporation, order, Lviv.

Значення «фабрик-майстерень» в діяльності окремих представників львівського середовища архітекторів і скульпторів у 1730-х – 1760-х рр.

Орест Лильо

Національний університет «Львівська політехніка»
кандидат історичних наук, доцент (Україна)
e-mail: orest.m.lylo@lpnu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4354-1294>

Анотація.

Метою статті є дослідження організації та діяльності професійних об'єднань львівських архітекторів і скульпторів, що відомі у джерелах як «фабрики-майстерні», при спорудженні, скульптурному оздобленні сакральних і світських споруд у Львові та поза його межами у 1730-х — 1760-х рр. **Методологія дослідження** ґрунтується на принципі об'єктивності та історизму, системному підході до вивчення історико-мистецьких та соціально-економічних явищ у їх розвитку і взаємозв'язках. Використання методів аналізу та синтезу, проблемно-тематичного, описового та історико-хронологічного підходу дозволило оптимально вирішити завдання дослідження. **Наукова новизна** полягає у висвітленні діяльності та внутрішньої організації фабрик-майстерень львівських архітекторів і скульпторів при будівництві та скульптурному оздобленні об'єктів світського та сакрального характеру, значенні фабрик-майстерень львівських митців в отриманні вигідних замовлень, а також у протистоянні з міським цехом. **Висновки.** У професійній діяльності львівських архітекторів і скульпторів, значиму роль відігравав процес організації митцями навколо себе найбільш кваліфікованих працівників у професійні об'єднання, які відомі в джерелах як «фабрики-майстерні». Завдяки ним, митці отримали можливість контролювати більшість замовлень при створенні об'єктів світського та сакрального характеру в місті та поза його межами. Це, в свою чергу, спричинило протистояння з міським цехом. Ряд перемог над цеховою організацією на

правовому ґрунті вільним майстрам вдалося отримати завдяки підтримці впливових меценатів, магнатських родин, представникам вищого духовенства, а також королівським привілеям, що звільняли митців від претензій цеху та міської влади.

Ключові слова: архітектори, скульптори, фабрики-майстерні, меценати, цех, замовлення, Львів.

Постановка проблеми. Після турецько-татарських нападів кінця XVII ст., воєн, громадянського протистояння у Речі Посполитій в другій половині XVII – першому десятилітті XVIII ст., що спричинили економічний занепад Львова, у 20-х – 30-х рр. XVIII ст. у місті відбувається піднесення соціально-економічного життя пов'язане із напливом майстрів з Центральної Європи. Будівництво у Львові розвивалося в меншій мірі, кращі його зразки можемо зустріти не в самому місті, а поза його межами. Майстри із Заходу у своїй професійній діяльності змушені були вести систематичну боротьбу з цеховою організацією, яка, незважаючи на кризові моменти в її розвитку, посідала ще достатньо міцні позиції.

Аналіз джерел та останніх досліджень. У дослідженні цього питання відсутній єдиний документальний масив, незважаючи на існуючі напрацювання як у минулому, так і в останні десятиліття. Одними з небагатьох праць, що містять матеріал про дану проблему є праці українських та польських науковців В. Вуйцика (Вуйцик, 1998, 2001), В. Александровича (Александрович, 2000, 2008, 2012), О. Лиля (Лильо, 2001, 2005, 2014, 2017), П. Красного (Красний, 1994). Головний тип джерела для вивчення історії Львова XVII – XVIII ст. – актові книги, що являють собою різнопланову джерельну базу (свідчень, донесень, скарг; протоколів вийтвського уряду, спірних і кримінальних справ лавничого суду; судових рішень, контрактів-угод, заповітів та ін.) – зберігаються у Центральному державному історичному архіві у Львові. Завдяки їх опрацюванню, вдалося виявити фактологічний матеріал для вивчення обраної проблематики.

Мета статті. Стаття присвячена дослідженню діяльності львівських архітекторів і скульпторів, ролі їх професійних об'єднань у 1730-х — 1760-х рр. Її метою є впровадження в науковий обіг маловідомих сторінок з організації та діяльності фабрик-майстерень, завдяки яким львівськими митцями було створено шерг будівель світського і сакрального характеру в найкращих традиціях західноєвропейської традиції.

Виклад основного матеріалу. У 30-х рр. XVIII ст. у Львові розпочалося відродження не лише соціально-економічного, а й культурно-мистецького життя. Це було пов'язано з відбудовою територій, що зазнали навали шведів і закінченням громадянського протистояння у Речі Посполитій кін. XVII – поч. XVIII ст. На територію Руського воєводства починають прибувати майстри із Західної Європи, які шукали можливості для реалізації своїх творчих проєктів. Їхній професійній діяльності сприяли представники великих магнатських родин, вищого духовенства та інші меценати. Творча еміграція західноєвропейських майстрів була зумовлена ситуацією у самій Європі, де молоде покоління митців не в змозі пробитися через існуючу завісу конкуренції місцевих колег, змушене було шукати замовлень поза межами своєї батьківщини.

Відновлення, будівництво сакральних споруд та палаців позитивно вплинуло на розвиток інших видів мистецтва – скульптуру та малярство, які у майбутньому будуть активно розвиватися як у Львові, так і поза межами. Зокрема, архітектори сприяли в отриманні вигідних замовлень скульпторам і малярам. Європейська архітектура і скульптура опиралась на італійські традиції, тому майстри, які прибули до Львова здебільшого були за своїм походженням італійцями. З часом, в середовищі архітекторів і скульпторів будуть переважати німці, які у професійній діяльності спирались на німецькі взірці (Лильо, 2014).

Як уже зазначалося вище, характерною особливістю львівського середовища митців другої третини XVIII ст. є прибуття до міста скульпторів західноєвропейського походження, що знаходить підтвердження у джерельних матеріалах. Вже на початку своєї професійної діяльності митці систематично мали серйозні конфлікти з магістратом і цехом. Найяскравіше це засвідчено у цеховій книзі столярів за 1721-ті –1745-ті рр., яка відображає динаміку протистояння цеху з так званими партачами (від лат. *parte paternitatis* — «не належить до цеху», часто майстри-самоуки) впродовж другої третини XVIII ст. (ЦДІА у Львові, ф.52, оп. 2, спр. 1036). Цех обвинувачував позацехових майстрів у скульптурному оздобленні об'єктів світського та сакрального характеру, організації фабрик-майстерень у монастирських комплексах та магнатських маєтках. Варто нагадати, що у середньовічних містах ознакою фаховості майстра була приналежність до цеху. Особи, які не були членами цехової організації – не мали права на свою професійну діяльність. На основі відомостей викладених у цеховій книзі столярів можемо констатувати, що суперечки майстрів–«партачів», челядників їхніх фабрик-майстерень з представниками цеху часто переходили від словесних погроз до відвертих сутичок.

Одним з перших свідчень такого конфлікту, є діяльність у 20-х рр. XVIII ст. якогось столяра Якуба-німця, який працював під протекцією коронного гетьмана Миколая Сенявського,

існування з 1725 р. позацехової фабрики майстерні, яку очолювали чотири особи, і на діяльність якої цех скаржився магістрату (Лильо, 2001, с. 84). Конфлікти майстрів-партачів з представниками цеху простежується на сторінках цехової книги столярів впродовж 20-х – 40-х рр. XVIII ст. і супроводжується численними скаргами до магістрату, ув'язненням у міській в'язниці позацехових челядників, а навіть тілесними покараннями порушників, що широко практикувалось у тогочасній юридичній практиці. Яскравим прикладом такого протистояння була діяльність у 30-х – 40-х рр. XVIII ст. львівського столяра Конрада Кученрайтера, який організував у місті фабрику-майстерню і виконував роботи в костелі отців бернардинців. Цехові майстри впродовж десятиліття провадили систематичну боротьбу з ним і челядниками його фабрики, яку навіть не припинив факт вступу майстра до цеху, а також активна участь у громадсько-політичному житті міста – на посадах лавника і віта (Лильо, 2001, с. 87). Деякі з «вільних майстрів» намагалися отримати «захист» від впливових магнатських родин – Вишневецьких, Сенявських, Яблоновських, Чарториських, Потоцьких. Зокрема, львівські скульптори Христіан Сейнер, Каспер Коллерд були задіяні у фариках-майстернях у родовому маєтку родини Вишневецьких у Вишнівці (Александрович, 2000, с. 339-346). Ці роботи засвідчують, що географія робіт львівських майстрів не обмежувалася лише територією сучасної Галичини, а охоплювала Волинь, Поділля (Лильо, 2001, с. 83-89).

Організація скульпторами фабрик-майстерень невід'ємно пов'язана із становленням середовища львівських архітекторів, що припадає на 30-ті рр. XVIII ст., зокрема з появою у місті майстра Бернарда Меретина. Звідки приїхав майстер до Львова достеменно не відомо. Польські дослідники висловлювали припущення, що Б. Меретин міг тривалий час працювати у Швейцарії і Південній Німеччині (Mańkowski, 1928, с. 78). Він міг належати до середовища молодих і перспективних митців, які приїхали із Західної Європи на терени Руського воєводства у пошуках кращих умов для реалізації своїх амбітних проєктів. Прізвище Б. Меретина, зафіксовано у львівських міських актах у 1738 р. (Mańkowski, 1974, с. 335). При укладанні замовлень майстер підписувався німецькою готикою, але на італійський манер "Merettini" (Mańkowski, 1932, с. 181). На початках своєї діяльності він ще не мав власного житла, тому на 1742 р. тимчасово мешкав у монастирі кармеліток взутих. Керівництво монастиря дозволило це, тому що майстер займався перебудовою їхнього костелу. В майбутньому, близько 1757 р. Б. Меретин доробився власної кам'яниці, яка належала шевцю Матвію Гонсьоровському (Вуйцик, 2001, с. 520). Володіння нерухомістю у місті в часи середньовіччя, було однією з вимог для отримання міського громадянства і ведення професійної діяльності.

Від початку діяльності Б. Меретина до міської влади надходили скарги від будівничого цеху, який протестував проти того, що він зосередив у своїх руках вигідні будівельні контракти, усунувши від участі у них представників цехової організації. Скарга від 1744 р. містила обвинувачення у переманюванні до себе найкращих майстрів та бажанні монополізувати під себе будівничий ринок, не належачи при цьому до цеху (Mańkowski, 1932, с. 182). У даній ситуації Б. Меретин звернувся за протекцією до одного із своїх клієнтів – впливового на той час у місті радника, доктора медицини Карла Гарані, для якого Б. Меретин перебудував двір біля Галицької брами. Можна стверджувати, що Б. Меретин в короткому проміжку часу, зумів посісти міцну позицію у місті. (Лильо, 2005, с.160-179). Більше того, він організував будівничу фабрику-майстерню, завдяки якій отримав більшість вигідних замовлень. Зібравши навколо себе певну кількість робітників для втілення своїх проєктів, Б. Меретин утруднював діяльність іншим львівським будівничим. Врешті-решт конфлікт з цехом було вирішено, коли Б. Меретин отримав у 1745 р. титул королівського архітектора, що виводило його поза рамки цехової юрисдикції (Mańkowski, 1932, с.182).

Діяльність Б. Меретина не обмежувалася лише Львовом. Він зумів заручитися підтримкою такого впливового магната як канівський староста Миколай Потоцький. Захист і підтримка такого впливового мецената, дав можливість Б. Меретину безперешкодно виконувати інші проєкти в Наварії, Городенці, що поблизу Львова (Mańkowski, 1932, с. 186). Прикладом може бути замовлення в Бучачі, де впродовж 1743-х – 1758-х. рр. з будівничою фірмою Б. Меретина співпрацювали одразу декілька відомих скульпторів зі Львова. Зокрема, у 1750 р. групу майстрів-скульпторів фірми Б. Меретина очолював скульптор Йоган Георг Пінзель, який за проєктом архітектора зробив дві фігури на високих постаментах, що знаходились при дорозі до Бучача – Св. Яна Непомука (1750) і Богородиці (1751) (Hornung, 1976, с. 68). Як уже зазначалося вище, саме архітектори сприяли в отриманні вигідних контрактів скульпторам і малярам. Окрім професійних інтересів, їх часто пов'язували дружні й родинні відносини. Поширеним звичаєм того часу було запрошення майстрів в якості хресних батьків, укладання шлюбів між членами сімей тої чи іншої професії. Це було вигідним і з матеріальної точки зору – архітектор полегшував отримання роботи своєму родичу – скульптору чи маляру. Таким чином, замовлення залишалося у родині, забезпечуючи їй постійний заробіток (Лильо, 2014).

Саме таким прикладом близьких стосунків між майстрами є той факт, що Б. Меретин був хресним батьком першого сина Й. Пінзеля, який до речі, отримав ім'я Бернард (Ostrowski, 1998, с. 367). Присутність такого скульптора як Г. Пінзель та ряду інших майстрів у фірмі Б. Меретина може свідчити про її високу кваліфікацію. Завдяки таланту Й. Пінзеля канівський староста М. Потоцький отримав майстерно виконане оздоблення костелів і церков у своїх маєтностях. Не має сумніву, що Й. Пінзель також організував свою фабрику-майстерню, згуртувавши біля себе майстрів, які допомагали йому у виконанні замовлень. Його фабрика спеціалізувалася на різьбленні виробів з каменя і дерева. Діяльність майстерні охоплювала як період співпраці Г. Пінзеля з Б. Меретином, так і самостійної роботи майстра (Лильо, 2005, с. 160-179). Про склад майстерні Г. Пінзеля та її розміри відомо дуже небагато, однак його помічниками та учнями могли бути скульптори Матвій Полейовський, Антоній Штиль, Ян Оброцький. Вони не лише були активно задіяні у проектах, але у майбутньому будуть виступати самостійними майстрами і добре зарекомендують себе на тогочасному ринку праці (Лильо, 2017, с. 33-43).

Певні аспекти внутрішньої структури та діяльності фабрики-майстерні можемо встановити, відштовхуючись від досвіду роботи середньовічної майстерні. Очевидно, що існування постійної фабрики з великою кількістю робітників полегшувало архітектору чи скульптору пошук та реалізацію замовлень. Одним із позитивних аспектів фабрики було те, що працюючи під керівництвом однієї людини, робітники мали можливість постійно покращувати свої професійні навички. Негативним було те, що вони втрачали можливість самостійно діяти – їх роль зводилася лише до механічного виконання замовлення клієнта діючи відповідно до планів архітектора чи скульптора (Лильо, 2014).

Цікавою стороною справи залишається процес перебігу самого будівництва у XVIII ст., зобов'язань та оплати праці архітектора загалом. Перед початком робіт, він повинен був представити замовнику план-проект, модель об'єкту, обговорити із замовником на яких права очолюватиме будову. Майстер міг виступати лише як виконавець суто технічної сторони справи: слідував за виконанням будівельних робіт і отримував впродовж року так звану пенсію – обумовлену контрактом суму грошей. Деколи поряд з ним присутній префект, який контролював використання коштів на будівництво, а також мав право наймати робітників. З іншого боку, архітектор чи скульптор міг виступати як керівник: відповідав за фінанси, складав кошторис і організував біля себе майстрів, що мали входити до його фабрики (Mańkowski, 1946, с.53).

Варіант, коли майстер призначався самостійним керівником фабрики, був кращим для архітектора чи скульптора, оскільки давав йому більше свободи у веденні справ. Не можемо відкидати можливості додаткового заробітку за рахунок будови. Основними замовниками були магнатські родини, церкви та монастирі, тому архітектори оперували значними сумами грошей. Це давало привід, що не тільки архітектори, а й скульптори, малярі мали часті сутички на правовому ґрунті з представниками цехових організацій. Останні намагалися не допустити зосередження в руках «вільних майстрів» великої кількості замовлень, оскільки цех втрачав значні фінансові надходження (Лильо, 2014).

Про кількісний склад будівельної фірми-майстерні Б. Меретина може свідчити той факт, що лише для перебудови невеликого костелу кармеліток взутих у Львові майстер залучив тридцять челядників-каменярів, а у Наварії і львівському костелі сакраменток – по п'ятнадцять помічників у кожному (Krasny, 1994). Можемо стверджувати, що будівельна фірма-майстерня Б. Меретина діяла на доволі високому рівні, що засвідчують отримані і виконані замовлення. Очевидно, успішна підприємницька діяльність Б. Меретина допомогла йому дістатися Варшави, де архітектор добре зарекомендував себе при дворі короля Августа III. Підтвердженням цього був наданий йому титул королівського архітектора (Mańkowski, 1932, с. 182).

Успішна реалізація проектів дозволила отримати фабриці Б. Меретина ще один вигідний контракт, а саме будівництво у 1744 р. нового кафедрального собору Св. Юра у Львові. Такий великий контракт Б. Меретину вдалося отримати завдяки підтримці львівських кармеліток, для яких він виконував роботи і які рекомендували його замовникам – Льву і Афанасію Шептицьким (Mańkowski, 1928, с. 77). Варто відзначити, що попри таке велике замовлення, архітектор мав можливість організувати кілька будівничих фабрик, зокрема за контрактом від 2 березня 1746 р. він завершував у Львові будівництво палацу для сокальського старости Александра Бекерського, що не зберігся до наших днів (ЦДІА у Львові, ф.9, оп. 1, спр. 861, арк. 1477-1479). У ході будівництва собору Св. Юра, Б. Меретин подбав про свого «родича» – Г. Пінзеля. Митці розгорнули на місці дві великі фабрики, що були задіяні у будівничих та декоративних роботах (Александрович, 2008, с. 52-67). Зокрема, фасад церкви прикрашено фігурами авторства Г. Пінзеля – Св. Юра, патрона цієї святині, а над головним входом, на низьких цоколях порталу встановлено дві скульптури на честь покровителів фундаторів собору – Афанасія і Лева Шептицьких (Mańkowski, 1937, с. 88).

Очевидно, що для реалізації таких масштабних робіт був потрібен у великій кількості та доброї якості камінь. Найкращий камінь, необхідний для будівництва, добувався в селах

Красові, Дроговижі, Демні (біля Миколаєва на Дністрі). Для зведення собору Св. Юра і його скульптурного оздоблення брався білий камінь – вапняк з каменоломні у с. Поляни поблизу Щирця (Mańkowski, 1932, с. 108), а цеглу довозили з власної цегельні на Яворівщині (Січинський, 1934, с. 54). Використовували також місцеве каміння, гірше за якістю, яке добували в околицях Голоска, Знесіння, в Кривчицях та Личакові (Вуйцик, 2001, 125). Окрім цього Б. Меретин також замовляв будівельні матеріали в декількох львівських підприємців — Ізраїля Юзефовича, Давидка Абрамковича, Нафтули Львівського, Іцка Марковича (Mańkowski, 1932, с. 183). Останній, після смерті Б. Меретина, мав фінансові претензії до вдови архітектора. Очевидно, що Б. Меретин закупив у нього будівельні матеріали для своїх будівельних фабрик і не розраховувався (Лильо, 2014). Удова мала клопоти з боргами незважаючи на те, що майстер вважався у місті досить заможною людиною – він мав власну кам'яницю, заощадження, зокрема діаманти та прикраси. (ЦДІА у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 581, арк. 81-82).

Однак повністю закінчити останню Б. Меретину не вдалося через конфлікт з іншим архітектором – військовим інженером, капітаном королівської піхоти великої коронної булави П'єром Ріко де Тіргайль, який займався також цивільним будівництвом (Mańkowski, 1974, с. 350). П'єр Ріко де Тіргайль на час будівництва був консультантом з питань будівництва при Л. Шептицькому. Очевидно, залишаючись прихильником французьких зразків, П. де Тіргайль вважав стиль церкви Св. Юра застарілим. Безперечно, у цьому конфлікті не слід було відкидати його професійні амбіції. У свою чергу, Б. Меретин подав на П'єра Ріко де Тіргайль в суд за невмотивовані обвинувачення (Mańkowski, 1974, с. 339). Цей конфлікт та сімейні негаразди позначилися на здоров'ї архітектора і він з пішов з життя 4 січня 1759 р. (Вуйцик, 2001, с. 520). По смерті Б. Меретина залишилась дружина Анна, донька Франциска і син Юзеф (ЦДІА у Львові, ф.9., оп. 1., спр. 583). Про те, чи син продовжив справу батька, відомостей виявити наразі не вдалося. Залишається також відкритим питання, що сталося з будівничою фабрикою Б. Меретина після його смерті. Можливо її поділили на декілька майстерень, які очолили найбільш кваліфіковані помічники Б. Меретина (Лильо, 2014).

Незважаючи на доволі суворі заходи, які практикувались у тогочасній судовій практиці – ув'язнення, штрафи та тілесні покарання, митці продовжували очолювати фабрики одночасно на декількох об'єктах. Одним з таких був Мартин Урбанік, який допомагав Б. Меретину в деяких проектах (Вуйцик, 2001, с.121). У 1745 р. він керував будівництвом костелу львівських домініканців, згідно проектів іншого відомого архітектора – Яна де Вітте, оскільки останній був військовий і служба його проходила поза Львовом (Цапенко, Юрченко 1968, с.123). Кошти на будівництво виділив Юзеф Потоцький. Керівництво монастиря у 1745 р. доручила розібрати старий костел представникам будівельного цеху, Але, через повільне виконання ним робіт, домініканці відмовились від їхніх послуг, найнявши М. Урбаніка. Вони підписали з останнім угоду на три роки, за якою останній вважався "монастирським архітектором" (Лильо, 2005, с. 160-179). Фундатор будівництва – Ю. Потоцький сприяв процесу будівництва, надаючи необхідну допомогу.

Як керівнику будівництва костелу, М. Урбаніку доручали ряд важливих будівничих фабрик у Львові та за його межами. Задоволені рівнем виконання замовлення домініканці вирішили продовжити з ним співпрацю – доручили йому будівельні роботи при фасаді свого семінарійного костелу Св. Марії Магдалини і Св. Томаша, розташованого поза мурами міста (Лильо, 2005, с. 160-179). Проти цього виступав цех будівельників якого фактично усунули від робіт. Завдяки старанням керівництва монастиря і віленського воєводи, великого гетьмана литовського Кароля Радзивила, майстер отримав 17 березня 1753 р. королівський привілей, що дозволяв йому незалежно виконувати свій фах (Mańkowski, 1932, с.160). Патронат Михайла Казимира Радзивила в протистоянні з представниками будівельного цеху мав під собою підґрунтя, оскільки великий гетьман литовський довірив архітектору в 1745 р відновлення свого двору на Краківському передмісті Львова. М. Урбанік називав себе навіть "архітектором дому Радзивилів" (Mańkowski, 1946, с.28).

Незважаючи на це, цех з цим не погодитися і чинив перепони у будівництві костелу. Справа набула такого широкого розголосу, що у неї втрутився король Август III, який прислав до міста для розв'язання цієї проблеми свого представника. Останній вирішив конфлікт на користь архітектора і львівських домініканців (Лильо, 2005, с. 160-179). Впливовим меценатом, під протекцією якого М. Урбанік виконував замовлення, був також канівський староста М. Потоцький, який у 1761 р. назвав його «своїм архітектором» (Mańkowski, 1976, с. 335). Він доручив майстрові зведення парафіяльного костелу у Бучачі запроєктованого ще Б. Меретином, однак смерть М. Урбаніка у 1764 р., перешкодила цьому задуму. Залишаючись незалежним будівельним підприємцем, М. Урбанік до самої смерті мав проблеми з цехом, який постійно звинувачував його у відбиранні робіт та організації фабрик в інших монастирях (Вуйцик, 2001, с. 122).

Ряд незавершених проектів М. Урбаніка закінчував львівський скульптор С. Фесінгер. Очевидно, що обох майстрів пов'язували не лише професійні інтереси. Свідченням цього є той факт, що С. Фесінгер був призначений одним із опікунів малолітніх дітей М. Урбаніка (Лильо, 2014, с. 57–71). С. Фесінгер в джерелах подається здебільшого як скульптор, однак він, подекуди, виступає в ролі архітектора. Треба зазначити, що його двоє синів – Клемент Ксаверій і Канти, в майбутньому зроблять блискучу кар'єру архітекторів. С. Фесінгер організовував власні фабрики для виконання замовлень таких магнатів як гетьман Вацлав Жевуський, брацлавський воевода Станіслав Любомирський. Останній, після завершення С. Фесінгером ряду проектів для родини Любомирських, висловив свою прихильність до майстра – власноручно вручив йому свідоцтво про фінансову підтримку, тим самим «заохочуючи до подальшої діяльності на інших фабриках» (Лильо, 2014, с. 57-71).

На середину – другу половину XVIII ст. спостерігаємо подальшу тенденцію львівських «вільних майстрів» у бажанні вільно виконувати свій фах. У 1757 р. королівська комісія з наведення ладу в міських справах, визнала порушення правил цеху з боку майстрів Матвія й Петра Полейовських, Антонія Осинського, Яна Оброцького, Антонія Штиля, Симона Стажевського, Войцеха Адальберта Біна, Яна Непомуцена Бехерта. Це об'єднання майстрів прагнуло позбутися залежності від цеху будівельників, до якого мали належати також скульптори й каменярі. Спільні зусилля увінчалися успіхом 7 квітня 1764 р., коли перелічені майстри отримали право носити знаки шляхетності – шаблі та шпаги» (Лильо, 2017, с. 33-46).

Виходячи із цього можемо стверджувати, що протекторат і фінансова підтримка представників магнатерії, відкривала для окремих представників середовища архітекторів та скульпторів широку можливість для реалізації своїх творчих проектів, дозволяла успішно протистояти міському цеху. Намагання останнього захистити свої права були цілком зрозумілими, оскільки йшлося про його існування. Однак, переважна більшість майстрів хотіли вільного ринку, високих гонорарів, тому прагнули вийти з цехової організації, з її застарілими правилами, що гальмували їхню професійну діяльність.

Щоб уникнути конфронтації з міським цехом та вільно виконувати свій фах існувало декілька шляхів: 1) стати членом цеху, сплативши членські внески, однак це не гарантувало припинення в майбутньому подальшої конфронтації; 2) отримати королівський патент-привілей, що гарантував майстру незалежність у його діяльності; 3) бути під протекцією впливових родин, для яких реалізовувались замовлення, або меценатів-фундаторів, що фінансували конкретне замовлення; 4) активно приймати участь у громадсько-політичному житті міста – бути обраним лавниками і війтами, членом ради 40 мужів, тим самим отримати право носити знаки шляхетності – шаблю та шпагу.

Починаючи з 60-х років XVIII ст. будівництво у місті виразно поживалось. До міста прибули майстри-іноземці переважно з Чехії та Сілезії, що прийняли міське громадянство та вступили до цехової організації. Серед них були Ігнатій Штоффельд, Франциск Ботш, Франциск Краль, Йоган Гельцель, Йозеф Землер, Андреас Шварц (ЦДІА у Львові, ф.52, оп. 2, спр. 966). Попри це, тенденція серед архітекторів організовувати свої будівничі фабрики залишалась. Таким прикладом може бути Й. Дубльовський, що належав до цеху з 1765 р. (Kowalczyk, 1927, с. 44). Майстер досить активно проявив себе у Львові, свідченням чого є чисельні скарги його товаришів з фаху до міського суду. Зокрема, у 1767 р. його обвинувачували в керівництві вісьмома(!) фабриками у місті (ЦДІА у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 966). До кваліфікованих працівників Б. Меретина належав також відомий львівський архітектор Петро Полейовський, який активно проявив себе на будівничій арені міста та поза його межами (Лильо, 2005, с. 160-179).

Варто також згадати інших архітекторів – Антонія Косинського і Франциска Кульчицького. У 60-х – 70-х роках XVIII вони активно приймали участь у різноманітних проектах у місті і поза його межами, перехоплюючи у міського цеху вигідні контракти. Зокрема, у 1761 р. А. Косинський без відома цеху виїжджав на виконання робіт до Куликова, що поблизу Львова, а в 1767 р. разом з підмайстром Казимиром Леговським працював на будівничій фабриці львівського хорунжого Антона Більського у його маєтку в Рихтичах (Вуйцик, 2001, с. 120). У 1765 р. він приймав участь у будівництві львівського колегіуму піярів у Львові, що вже тривало з 1762 р. Попри великий розмах будівельних робіт у піярському колегіумі, Ф. Кульчицький одночасно очолював декілька будівничих фабрик, зокрема, у львівських францисканців і місіонерів (Betlej, 1998, с. 171). Це неминуче привело до конфлікту з представниками цеху, що подали на нього в суд. Ф. Кульчицький змушений був сплатити відповідний штраф до скарбниці цеху, а також на користь міста. Наступний конфлікт виник у 1767 р., коли цехові майстри звинуватили Ф. Кульчицького у намаганні контролювати каменярські роботи, що не належали до його компетенції (Wujcyk, 1998, с. 155). Справа в тому, що від заснування будівельного цеху у 1572 р. в ньому не існувало чіткого поділу між виконанням каменярських та мулярських праць. Лише на початку XVIII ст. коли підвищились вимоги для отримання звання майстра, з метою усунення

.....
конкуренції всередині організації обов'язковою стала умова щоб каменярі не виконували мулярських робіт і навпаки (Kowalczyk, 1927, с. 137). Щодо можливої освіти Ф. Кульчицького, без сумніву можна стверджувати: він пройшов хороший професійний вишкіл. Можливим учителем майстра міг бути Б. Меретин, який "ввів" молодого Ф. Кульчицького в середовище львівських архітекторів (Wujcyk, 1998, с. 154).

Загалом, у другій половині XVIII ст. в цеховій організації поглибилися кризові явища. Остання отримала не одну поразку, зокрема, найбільшу і найболючішу від Б. Меретина, який не лише виграв усі судові процеси, але й зумів досягти значного майнового і фінансового добробуту. Не кожен з діючих митців міг конкурувати з цехом, який посідав у місті ще достатньо міцні позиції. Це могло бути можливим лише за умови підтримки майстрів впливовими меценатами та існування великої фабрики-майстерні, яку мав в свій час Б. Меретин, Г. Пінзель і без сумніву володів Ф. Кульчицький. Одним із найбільш впливових його меценатів, був канівський староста М. Потоцький, який запросив Ф. Кульчицького для участі у великій будівельній фабриці при реконструкції монастирського комплексу в Почаєві у 1771 р. (Dutkiewicz, 1939, с. 141).

Висновки. Таким чином, у Львові 1730-х – 1760-х рр. відбувається пожвавлення соціально-економічного і мистецько-культурного життя. З приїздом митців із Західної Європи найбільшого розмаху досягло відновлення і будівництво об'єктів сакрального характеру, в оздобленні яких, активно беруть участь представники скульптурного середовища. Діяльність львівських архітекторів і скульпторів стосувалась не лише самого Львова і його околиць, а й Волині та Поділля. Архітектори і скульптори завдяки організації фабрик-майстерень, підтримці впливових магнатів, меценатів, вищого духовенства отримали шерег блискучих перемог над цеховою організацією. Це в свою чергу, дало можливість створити ряд будівель, що увібрали в собі кращі риси західноєвропейської традиції.

Подяка. Висловлюємо щирю подяку працівникам архівів та бібліотек, а також усім учасникам редакційної колегії, за сприяння та поради, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримував фінансової підтримки для написання та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Betlej, A.** (1998). Kilka uwag na temat twórczości Francisca Ksawerego Kulczyckiego i architektury lwowskiej 2. połowy w. XVIII. *Sztuka kresów wschodnich. Materiały sesji naukowej*. Kraków, październik 1996. (Т. 3), 171–193.
- Dutkiewicz, J.** (1939). Fabryka cerkwi Wniebowzięcia NMP w Poczajowie. *Dawna Sztuka*. (Z. 2), 131–165.
- Hornung, Z.** (1976). *Majster Pinsel snycerz. Karta z dziejów polskiej rzeźby rokokowej*. Wrocławskie towarzystwo naukowe. Rozprawy komisji historii sztuki. (Т. X.), 194 s.
- Kowalczyk, M.** (1927). *Cech budowniczy we Lwowie za czasów polskich (do 1772)*, 89 s.
- Krasny, P.** (1994). *Bernard Meretyń i problem rokoka w architekturze polskiej*. Praca doktorska pisana pod kierónkiem Prof. Dra. hab. Jana Ostrowskiego. Kraków.
- Mańkowski, T.** (1928). Katedra św. Jana we Lwowie. *Spawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie*. (R. 8), 74–79.
- Mańkowski, T.** (1932). Lwowskie kościoły barokowe. *Prace sekcji historii sztuki i kultury Towarzystwa Nauk we Lwowie*. (Т. 2), (Zesz. 2), 97–249.
- Mańkowski, T.** (1946). *Fabrica ecclesiae*. 53 s.
- Mańkowski, T.** (1974). *Dawny Lwów – jego sztuka i kultura artystyczna*. 422 s.
- Ostrowski, J.** (1996). Jan Jerzy Pinsel – zamiast biografii. *Sztuka kresów wschodnich. Materiały sesji naukowej*. Kraków, maj 1995. (Т. 2), 361–373.
- Wujcyk, W.** (1998). Architekt lwowski Franciszek Ksawery Kulczycki (na podstawie badań archiwalnych). *Sztuka kresów wschodnich. Materiały sesji naukowej*. Kraków, październik 1996. (Т. 3), 153–171.
- Александрович, В. С.** (2000). Три документи до історії львівської скульптури 1730-х рр. *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. (2), 339–346.
- Александрович, В. С.** (2012). Львівське середовище скульпторів європейської традиції першої половини XVIII ст. *Львівська національна галерея мистецтв. Дослідження і матеріали. Науковий збірник*. (3), 13–43.
- Александрович, В. С., & Ричков, П. А.** (2008). *Собор святого Юра у Львові*. Київ: Техніка, 232 с.
- Вуйцик, В. С.** (2001). Будівельний рух у Львові другої половини XVIII століття. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка, (СХХІ)*. Праці Комісії архітектури та містобудування, 113–126.

- Вуйцик, В. С.** (2001). Нові штрихи до творчої біографії Бернарда Меретина. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*, (CCXLI). *Праці Комісії архітектури та містобудування*, 517-523.
- Лильо, О.М.** (2001). Цехова книга львівських столярів 1721-1745 рр. як джерело до історії скульптурного середовища міста. *Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка. Збірник наукових праць*. (4), 83–90.
- Лильо, О.М.** (2005). Львівське середовище архітекторів 30—70-х років XVIII ст. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*. (5), 160–179.
- Лильо, О.М.** (2014). Діяльність будівничих Львова першої половини XVIII ст. в контексті європейських зв'язків: особливості формування і розбудови. Режим доступу: <https://artes-almanac.com/dialnist-budivnychkh-lvova-ppol18st/>
- Лильо, О.М.** (2014). Львівське середовище скульпторів XVIII ст. *Військово-науковий вісник*. (20), 57–71.
- Лильо, О.М.** (2017). Повсякденне життя та професійна діяльність скульпторів Львова другої половини XVIII ст. *Український історичний журнал*, (2), 33–45.
- Цапенко, М.П., & Юрченко, П.Г.** (1968). Архітектура. *Історія українського мистецтва (у 6 т., Т. 3.). Мистецтво другої половини XVII-XVIII століття*. Київ, 70–125.
- ЦДІА України у Львові** – Центральний державний історичний архів України у Львові.

References:

- Aleksandrovych, W. S.** (2000). Try dokumenty do istoriji lvivskoji skulptury 1730-ch rr. [Three documents on the history of Lviv sculpture in the 1730s]. *Kovcheh. Naukovyj zbirnyk iz tserkovnoji istorii – Kovcheh. Scientific collection of church history*. (2), 339-346. [In Ukrainian].
- Aleksandrovych, W. S.** (2012). Lvivske seredovyshche sculptoriv jevropejskoji tradycji pershoji polovyny XVIII st. [Lviv milieu of sculptors of the European tradition of the first half of the 18th century]. *Lvivska natsionalna halereja mystectv. Doslidzhennia i materialy. Naukovyj zbirnyk – Lviv National Art Gallery. Studies and materials. Scientific collection*. (3), 13–43. [In Ukrainian].
- Aleksandrovych, W.S., & Rychkov, P.A.** (2012). *Sobor sviatoho Yura v Lvovi [St. George's Cathedral in Lviv]*. Kyiv: Technika, 232 p. [In Ukrainian].
- Betlej, A.** (1998). Kilka uwag na temat twórczości Francisca Ksawerego Kulczyckiego i architektury lwowskiej 2. połowy w. XVIII. *Sztuka kresów wschodnich. Materiały sesji naukowej*. Kraków, październik 1996. (T. 3), 171–193. [in Polish].
- CDIA Ukrainy u Lvovi** – Centralnyj derzhavnyj istorychnyj archiv Ukrainy u Lvovi [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv].
- Dutkiewicz, J.** (1939). Fabryka cerkwi Wniebowzięcia NMP w Poczajowie. *Dawna Sztuka*. (Z. 2), 131–165. [in Polish].
- Hornung, Z.** (1976). *Majster Pinsel snycerz. Karta z dziejów polskiej rzeźby rokokowej. Wrocławskie towarzystwo naukowe. Rozprawy komisji historii sztuki*. (T. X.), 194 s. [in Polish].
- Kowalczuk, M.** (1927). *Cech budowniczy we Lwowie za czasów polskich (do 1772)*, 89 s. [in Polish].
- Krasny, P.** (1994). *Bernard Meretyń i problem rokoka w architekturze polskiej*. Praca doktorska pisana pod kierónkiem Prof. Dra. hab. Jana Ostrowskiego. (PhD thesis). Kraków. [in Polish].
- Lylio, O. M.** (2001). Cechowa knyha lvivskych stoliariv 1721–1745 rr. jak dzerelo do istorii skulpturnoho seredovyshcha mista [The guild book of Lviv caprenters of 1721s—1745s as a source of history of the sculptural milieu of the city]. *Naukovi zoshyty istorychnoho facultetu Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni I. Franka. Zbirnyk naukovych prac. – Naukovi Zoshyty of History Faculty of Ivan Franko National University in Lviv. The Collection of Scientific Articles* (4), 83–90. [In Ukrainian].
- Lylio, O. M.** (2005). Lvivske seredovyshche architektoriv 30–70-ch rokiv XVIII st. [Lviv milieu of architects of the 30s-70s of the 18th century] *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serija mystectvoznavstvo – Visnyk of the Lviv University. Serie Arts*, (5), 160-179. [In Ukrainian].
- Lylio, O. M.** (2014). Dijalnist budivnychych Lvova pershoji polovyny XVIII st. V konteksti jevropejskych zviaskiv: osoblyvosti formuvannia i rozbudovy [Activity of builders of Lviv in the first half of the 18th century in the context of European ties: peculiarities of formation and development]. Retrieved from: <https://artes-almanac.com/dialnist-budivnychkh-lvova-ppol18st/>
- Lylio, O. M.** (2014). Lvivske seredovyshche sculptoriv XVIII st. [Lviv milieu of sculptors of the 18th century]. *Vijskovo-naukovyj visnyk – Military Scientific Journal*, (20), 57–71 [In Ukrainian].
- Lylio, O. M.** (2017). Povsiakdenne zytta ta profesijna dijialnist sculptoriv Lvova druhoji polovyny XVIII st. [Everyday life and professional activity of Lviv sculptors of the second half of the 18th century]. *Ukrainskyj istorychnyj zurnal, – Ukrainian Historical Journal*, (2), 33–45 [In Ukrainian].

-
- Mańkowski, T.** (1928). Katedra św. Jana we Lwowie. *Spawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, (R. 8), 74–79. [in Polish].
- Mańkowski, T.** (1932). Lwowskie kościoły barokowe. *Prace sekcji historii sztuki i kultury Towarzystwa Nauk we Lwowie*, 1932, (T. 2), (Zesz. 2), 97–249. [in Polish].
- Mańkowski, T.** (1946). *Fabrica ecclesiae*. 53 s. [in Polish].
- Mańkowski, T.** (1974). *Dawny Lwów – jego sztuka i kultura artystyczna*. 422 s. [in Polish].
- Ostrowski, J.** (1996). Jan Jerzy Pinsel – zamiast biografii. *Sztuka kresów wschodnich. Materiały sesji naukowej*. Kraków, maj 1995. (T. 2), 361–373. [in Polish].
- Tsapenko, M. P. & Jurchenko, P. H. (Ed.)** (1968). *Architektura [Architecture]. Istorija ukraïnskoho mystectva: u 6 m. Mystectvo druhoji polovyny XVII—XVIII st. – Architecture. History of Ukrainian art (in 6 volumes). The art of the second half of the 17th -18th centuries*, (Vol. 3). Kyiv, 70–125. [In Ukrainian].
- Wujcyk, W.** (1998). Architekt lwowski Franciszek Ksawery Kulczycki (na podstawie badań archiwalnych). *Sztuka kresów wschodnich. Materiały sesji naukowej*. Kraków, październik 1996. (T. 3), 153–171. [in Polish].
- Wujcyk, W. S.** (2001). Budivelnj ruch u Lvovi druhoji polovyny XVII stolittia. [Construction movement in Lviv in the second half of the 17th century]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenk. Praci Komisiji architektury ta mistobuduwania – Notes of the Shevchenko Scientific Society. Proceedings of the Architecture and Urban Planning Commission*, (CCXLI), 113–126. [In Ukrainian].
- Wujcyk, W. S.** (2001). Novi shtrychy do tvorchoji biografii Bernarda Meretyna [New sketches to the creative biography of Bernard Meretyn]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka. Praci Komisiji architektury ta mistobuduwania – Notes of the Shevchenko Scientific Society. Proceedings of the Architecture and Urban Planning Commission*, (CCXLI), 517–523. [In Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 05.01.2024

Схвалено до друку / Accepted: 13.02.2024